

VID STRÖMMANDE VATTEN I JEPPO

En färd längs Lappo å/Nykarleby älv i Jeppo bjuder på flera intressanta upplevelser, oberoende av om man rör sig utmed vägarna eller på älven. Att det strömmande vattnet en gång i tiden valde att dela sig i två fåror genast innanför Jeppos gräns mot Härmä, för att åter rinna ihop sju kilometer längre nedströms, har genom historien skapat s.a.s. dubbelt goda förutsättningar för Ortsbefolkningen att utnyttja dess oroliga styrka och givmildhet.

Forsarna

Forsarna i Jeppo är överraskande många till antalet. Vid granskning av en detaljerad karta hittar man 14 namngivna forsar. I verkligheten kan den oinsatte knappast urskilja flera än 8-9 stycken, eftersom någon verkar mycket obetydlig och någon ligger tätt sammanhängande med en annan. I den västra älvfåran brusar tre betydande och i den östra fem större och mindre forsar. Ännu längre nedströms hittar vi platser där vattnet rörs till skum i den gemensamma fåran.

Varje fors har sin egen historia och tjusning, varje ström sina spännande huvudfåror med tillhörande lugnare bakvatten. Vattendrag, speciellt forsmiljöerna, erbjuder ypperliga livsbetingelser för både flora och fauna. Av de rara djurarter, som noterats trivas vid de brusande virvlarna, kan nämnas *uttern* och *strömstaren*.

Om man väljer att låta sig föras av strömmen i den västra älvgrenen är **Keppo fors** den första man stöter på. Längre ner ger **Lavast fors** vattnet ny fart. Efter en relativt lång sträcka med stilla flyt blir **Sandbergs fors** inkörsport till den långsträckta och strida **Kiitolaforsen** (Mjöltnars fors).

Vid ingången till den östra fåran finns **Jungaråforsen**, som hastigt övergår i den strapatsrika **Tollikko-** och **Gunnarsforsen**. Slag i slag följer sedan **Mietasforsen**, **Nörrgårdsforsen**, **Kvarnforsen** och **Jungarforsen**. **Grötas** korta **fors** är den sista trappan innan forsens i bycentrum, **Silvast fors**, påminner om att vattenkraften utnyttjats för kvarndrift och elproduktion.

Hakola ström nedanför Lassila hängbro är den sista forsens innan älven flyter vidare mot Nykarleby.

Kvarnar och sågar

Jeppoborna lärde sig tidigt att dra nytta av den vattenkraft som fanns att tillgå i älven. I medlet av 1550-talet omtalas den första kvarnen i Jeppo. Redan tio år senare vet man att det fanns två stora och sju mindre kvarnar i Jeppo kvarntull. Det var vanligt att kvarnarna eldhärjades eller förstördes på annat sätt, t.ex. på grund av isens framfart under vårflödet, för att genast byggas upp igen på ungefär samma plats. F.n. är kvarnen vid Silvast den enda som ännu står kvar som ett påtagligt vittne om hur vattenkraften på olika sätt tjänat bygden.

Vattensågarna inträdde på arenan på 1730-talet. Deras betydelse avtog i och med att ångkraften blev allmän på 1870-talet.

Broarna

Eftersom två älvfåror skär genom jeppobygden har kommunikationen över vattendragen varit i behov av broförbindelser. De på bockar byggda kavelbroarna, som tidigare användes, måste varje vår avlägsnas före islossningen för att inte flyta bort.

De äldsta nuvarande och vackra broarna byggdes av sten, järn och betong åren 1910 och 1911 av byggmästare A. Vilkkula från Uleåborg. Broarna leder över älven vid Kiitola respektive Silvast. De betjänar numera enbart lokaltrafiken. Samma funktion har broarna vid Keppo och Gunnars liksom hängbron vid Lassila. Den kommersiella trafiken utnyttjar de nya broarna, som byggdes år 1970.

Industrimiljöerna

Där den västra älvgrenen dyker ner i sin första fors vid Keppo inrättades Österbotens första finbladiga ramsåg år 1739. Emedan forsens tidigare var en av de största i Jeppo har området hyst många olika verksamheter; kvarn, mejeri och en fabrik för tillverkning av lin- och hampolja, yllespinneri samt väveri med namnet Jeppo klädesfabrik. I dag har dessa industrier, liksom den ursprungliga *Evangeliska Folkhögskolan*, försvunnit och vi känner platsen som **Keppo gård**, där världens största minkfarm har hållit säte och stämma. Den herrgårdslika miljön vid Holmens södra ända är väl värd ett besök någon skön sommardag.

Några kilometer längre nedströms ligger **Kiitola fabriker** med en mångskiftande och äventyrlig historia. Anläggningarna har uppförts intill Mjöltnars fors (i dagligt tal Kiitolaforsen), en av de stridaste i älven. Som forsnamnet antyder kan man förmoda att någon av de kvarnar, som omnämns i Jeppo på 1500-talet, har varit belägen just här.

När ansatserna att grunda ett pappersbruk på Keppo gård gick om intet på 1760-talet, kunde den skickliga handelsmannen och kvartermästaren Johan Bladh från Vasa i stället förhandla sig till tullkvarnsrättigheter vid Mjöltnars. Hans kvarn genomgår skiftande öden och ägoförhållanden under de följande årtiondena.

Från år 1835 övertas Mjöltnars hemman av bokhållaren Otto von Essen och förknippar härmed släktens namn med Jeppo för det kommande seklet. År 1881 inköps Kiitola av patron Carl Jonathan von Essen, som inrättade en schoddyfabrik (för rivning av yllepump) och ytterligare uppförde ett yllespinneri år 1895, ett färgeri år 1902 och ett väveri år 1904. I väveriet fanns 18 vävstolar och 2280 spindlar. I mitten av 1920-talet sysselsatte det ca 80 personer.

Ätten von Essen gjorde Kiitola känt som etappstation för jägar- och aktiviströrelsen under tiden för första världskriget.

1937 startade en karosserifabrik på Kiitola. Den upphörde redan 1941 och med att försvarsministeriet köpte Kiitola för tillverkning av granater, vilka i många tusental laddades och sändes till fronten under fortsättningskriget.

Åren 1947-62 verkade först Turkistuottajat Oy och senare Ab Kiitola Päls - Kiitolan Turkis Oy med sitt pälsberederi på Kiitola.

Sedan 1962 har fabriken ägts av Oy Mirka Ab. Nuvarande ägare är Jonas Fors.

Sevärdheter

Den som har ambitionen att lära sig mera om Jeppo och dess historia har kanske inte så lätt att uppbringa den information och guidning, som skulle fordras för att hitta rätt.

Kyrkan är ett landmärke man hastigt kan orientera sig till i varje samhälle. Jeppo kyrka är byggd år 1861. **Hembygdsmuséet** är dess närmaste granne.

Intressant historia erbjuder också **bronsåldersrösen** och ett s.k. **hednatempel** i skogarna väster om älven.

Silvast kvarn är en potentiell sevärdhet, som andas strävsamhet, arbete och gubb-historier. I avsnittet ovan framgår den industriella verksamhetens anläggningar vid **Keppo gård** och **Kiitola fabriker**. Vid Keppo har också inrättats ett **KWH-museum** som beskriver utvecklingen inom den regionala industrin och inom pälsdjursbranschen.

Av nuvarande viktiga anläggningar och arbetsgivare bör nämnas slipmedelsfabriken **Oy Mirka Ab** samt **Jeppo Potatis Ab**.

Lassila bro känns spännande. **Järnvägsstationen**, en stump av gamla **Bio Silva** liksom **småskolan vid Bärs** finns ännu kvar.

Äventyret

Bäst bekantar man sig med älven i Jeppo genom att göra en färd på vattnet. Att t.ex. med kanot ta sig fram i den djupt skurna älvfåran förflyttar färdmannen/-kvinnan till en helt ny, förtjusande och fantasieggande värld. Vardagens bekymmer och het-siga rytmer kopplas helt bort. Man är nära livet.

Man kan välja att paddla motströms eller medströms och själv avgöra hur man tar sig genom forsarna. Den egna takten och orken bestämmer etapplängderna. Beroende på vattenståndet varierar möjligheterna.

Kombinationsalternativen, som är kopplade till älven, är otaliga. Det går att på lugnt vatten paddla ner till Nykarleby på några timmar eller att glida sakta tur-retur mellan Silvast och Grötas forsar. Vill man testa t.ex. ruten runt Holmen, innebär det en sträcka på ca 14 km och en satsning på 5-8 timmar. Men då har man upplevt ett strapatsrikt äventyr med valbara strandhugg, som man i tankarna gärna återkommer till under vintermörka dagar.

Fjalar Fors

Fjalar Fors

Källstöd: Kiitola; Runar Nyholm och Holger Wester
Jeppo Kraft Andelslag 50 år; Sven Jungar